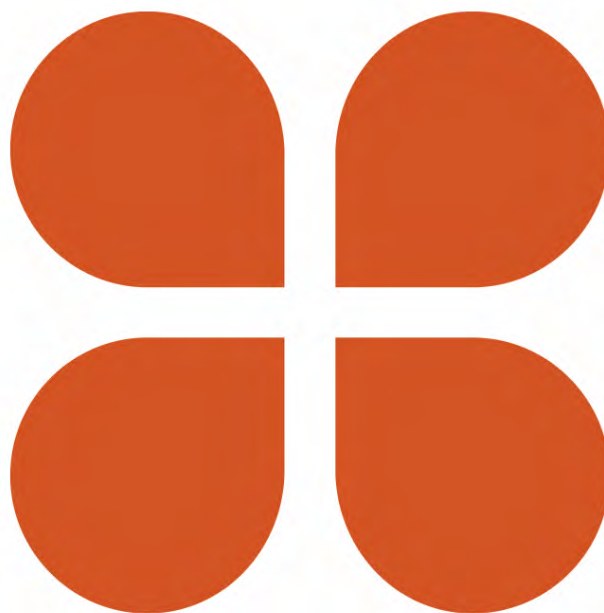

Rapport från Riksantikvarieämbetet

Nytt förhållningssätt till kulturmiljömålen kan öka målen genomslag

**Länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen
och att främja kommunalt kulturmiljöarbete**

Nytt förhållningssätt till kulturmiljömålen kan öka målens genomslag

Riksantikvarieämbetet 2016

Box 5405

114 84 Stockholm

www.raa.se

registrator@raa.se

Dnr: 3.5.1-00722-2015

Rapporten finns även i samla.raa.se

Upphovsrätt för text och bild, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY,
erkännande 2.5 Sverige <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/legalcode>

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Syfte	1
1.2 Metod	1
1.2.1 Materialets begränsningar	2
1.3 Utgångspunkter	2
1.3.1 De nationella målen för kulturmiljöarbetet	2
1.3.2 Resultat från föregående år	3
2 Länsstyrelsernas arbete för att bidra till uppfyllelsen av kulturmiljömålen	5
2.1 Aktiviteter som bidrar till målens uppfyllelse	5
2.2 Verksamhetsutveckling med anledning av målen	8
2.3 Utveckling av planering och uppföljning	10
2.3.1 Samverkan för målen i planering och uppföljning	10
2.3.2 Möjligheter och hinder att följa upp målen	11
3 Länsstyrelsernas arbete för att främja kommunernas kulturmiljöarbete	14
3.1 Aktiviteter som främjar kommunernas kulturmiljöarbete	14
3.2 Stöd till kommunala kunskapsunderlag	16
3.3 Verksamhetsutveckling som främjar kommunernas kulturmiljöarbete	17
4 Slutsatser och rekommendation	19
4.1 Slutsatser	19
4.1.1 Målen allt viktigare för verksamheten	19
4.1.2 Beprovade arbetssätt för kommunalt främjande	21
4.2 Rekommendation	22
4.2.1 Att tänka annorlunda kring målen	22
5 Referenser	25

1 Inledning

I denna rapport redovisas hur länsstyrelserna under 2015 arbetar för att uppfylla de nationella målen för kulturmiljöarbetet och hur länsstyrelserna arbetar för att främja kommunernas kulturmiljöarbete. Bakgrunden till rapporten är regeringens uppdrag i regleringsbrevet¹ till länsstyrelserna och att Riksantikvarieämbetet har till uppgift² att vara pådrivande och stödjande inom sitt verksamhetsområde utifrån de nationella kulturmiljömålen. Med utgångspunkt i Riksantikvarieämbetets uppgift presenteras även ett förslag på hur länsstyrelsernas arbete med de nationella målen för kulturmiljöarbetet fortsättningsvis kan följas upp.

1.1 Syfte

Rapporten syftar till att redovisa vad länsstyrelserna har gjort och avser att göra för att de nya nationella målen för kulturmiljöarbetet ska uppfyllas. Syftet är också att redovisa hur länsstyrelserna arbetar med och planerar att arbeta med att främja det kommunala kulturmiljöarbetet.³

1.2 Metod

För att få information om hur länsstyrelserna arbetar med de nationella målen och hur de främjar kommunernas kulturmiljöarbete skickade Riksantikvarieämbetet ut frågor med anvisningar den 30 mars 2015.⁴ Svarsfrist var den 1 oktober 2015 och 19 av 21 länsstyrelser återkom med redovisningar⁵. Rapportens resultat bygger på dessa redovisningar. De inkomna redovisningarna har sorterats och analyserats med stöd av ett analyschema. I analyschemat har länsstyrelsernas redovisningar kodats bland annat utifrån parametrarna *vad* som genomförts, *hur* aktiviteter

¹ Länsstyrelsernas regleringsbrev för 2014, S2012/2774/SFÖ, S2013/1408/SFÖ, S2013/8584/SAM.

² SFS 2014:1585, *Förordning med instruktion för Riksantikvarieämbetet*.

³ Uppdragen ges i Riksantikvarieämbetets regleringsbrev för 2015, Ku2014/2121/RFS. Enligt regleringsbrevet ska uppdragen behandla *ansvariga statliga myndigheter*. I föreliggande rapport har tolkningen av ovanstående begrepp inneburit länsstyrelserna.

⁴ Se bilaga: Anvisningar för länsstyrelsernas redovisningar av uppdrag 72 och 73 enligt regleringsbrev för 2015.

⁵ Länsstyrelsen i Dalarna och Länsstyrelsen Östergötland har inte inkommit med redovisningar.

genomförts och *varför* aktiviteter genomförts. Genom att inordna länsstyrelsernas redovisningar i denna struktur har ett antal teman utkristalliserats som återspeglar rapportens övergripande resultat. Utifrån analyschemat har vi även fått fram kvantitativa resultat samt exempel på arbetssätt och aktiviteter som använts som belysande och intressanta exempel i resultatkapitlen.

Inom ramen för 2015 års uppföljning av länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen har även en workshop genomförts med kulturmiljöforums⁶ arbetsutskott. Syftet var att bland annat diskutera om målen kan brytas ned för att användas i verksamhetsplanering och uppföljning.

1.2.1 Materialets begränsningar

I arbetet med att sammanställa redovisningarna går det inte att återge en helt rättvis bild av hur länsstyrelserna arbetar för uppfyllelsen av kulturmiljömålen och för kommunernas kulturmiljöarbete. Detta beror på att länsstyrelsernas tolkningar av anvisningar och begrepp har varierat. Även redovisningarnas utformning och omfattning skiljer sig mycket mellan länsstyrelserna. Vissa länsstyrelser redovisar till exempel löpande aktiviteter som valts att utelämnas hos andra.

1.3 Utgångspunkter

1.3.1 De nationella målen för kulturmiljöarbetet

Det statliga kulturmiljöarbetet ska sedan den 1 januari 2014 främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, samt

⁶ Kulturmiljöforum är länsstyrelsernas nationella samverkansforum för kulturmiljöfrågor. Workshopen genomfördes den 2 september 2015.

- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Målen ska styra de statliga insatserna på kulturmiljöområdet, men de ska även kunna vägleda politiken i kommuner och landsting.⁷

1.3.2 Resultat från föregående år

Länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet tilldelades samma uppdrag för 2014⁸ som för 2015. Skillnaden i Riksantikvarieämbetets sammanställning för 2014 är att den då även omfattade ett stort antal övriga myndigheter.⁹ I det följande redovisas kort de slutsatser som framkom.

En övergripande slutsats i kartläggningen för 2014 om arbetet med de nationella målen, var att målen är omfattande och breda, och att de har haft olika genomslag och uppfattas olika hos länsstyrelserna.

- Den sammantagna bilden var att de nationella målen uppfattas innebära ett ökat behov av tvärsektoriellt arbete inom länsstyrelsen samt med externa aktörer.
- Det pågående arbetet bedömdes huvudsakligen bidra till mål ett och fyra.¹⁰
- Över hälften av länsstyrelserna var positiva till att bryta ner målen i uppföljningsbara delar och till att använda målen i både planeringen och uppföljningen av verksamheten. Vissa länsstyrelser ansåg att det inte går att bryta ner målen och såg med detta svårigheter i uppföljningen.

⁷ Proposition 2012/13:96, *Kulturmiljöns mångfald*, sid. 35.

⁸ Länsstyrelsernas regleringsbrev för 2014, S2012/2774/SFÖ, S2013/1408/SFÖ, S2013/8584/SAM, Riksantikvarieämbetets regleringsbrev för 2014, Ku2013/1914/KA, Ku2013/2461/RFS.

⁹ Riksantikvarieämbetet, *Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet - Myndigheters arbete för att bidra till målens uppfyllelse*. Stockholm, Riksantikvarieämbetet, 2015.

¹⁰ Ett hållbart samhälle med en mångfald kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (mål ett) och en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen (mål fyra).

Kartläggningen av hur länsstyrelserna arbetade för att främja kommunalt kulturmiljöarbete visade sammanfattningsvis att:

- länsstyrelsernas arbete kring tillämpningen av plan- och bygglagen (PBL)¹¹ är en viktig ingång till kommunerna och deras kulturmiljöarbete,
- stödet för framtagande av kunskapsunderlag är en viktig uppgift för länsstyrelserna,
- länsstyrelsernas arbete med översyn av riksintressen för kulturmiljövården erbjuder ofta en kontaktyta med kommunerna.¹²

¹¹ SFS 2010:900, *Plan- och bygglag*.

¹² Riksantikvarieämbetet, *Statliga insatser för att främja kommunalt kulturmiljöarbete*. Stockholm, Riksantikvarieämbetet, 2015.

2 Länsstyrelsernas arbete för att bidra till uppfyllelsen av kulturmiljömålen

2.1 Aktiviteter som bidrar till målens uppfyllelse

Det som länsstyrelserna redogör för som bidrar till att uppfylla målen för kulturmiljöarbetet är i fallande ordning:

- kunskapsproduktion och informationsspridning,
- vård och tillgängliggörande insatser,
- ärendehandläggning och tillsyn samt
- strategiskt arbete och metodutveckling.

Kunskapsproduktion och informationspridning

De vanligaste insatserna handlar om framtagande av kunskapsunderlag samt informationsinsatser av olika karaktär, ibland i kombination. Dessa aktiviteter anger länsstyrelserna främst bidrar till uppfyllelse av mål ett, två och tre.¹³

Kunskapsunderlagen kan omfatta utredningar och rapporter, t.ex. rörande miljöer i anknytning till världsarv. Rapporter av detta slag har sedan spridits till allmänheten i ett informativt och kunskapsbyggande syfte. Andra kunskapsunderlag som tas fram och sprids av länsstyrelserna är informationsmaterial om vattenanknutet kulturarv. Inom vissa av projekten görs även särskilda informationsinsatser i anslutning till detta arbete, t.ex. genom att hålla föredrag för externa aktörer.

Kunskapsunderlag kan även handla om framtagande av regionala

¹³ Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (mål ett), människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön (mål två) samt ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser (mål tre).

kulturmiljöprogram eller andra former av handlingsplaner som behandlar kulturarvsfrågor och förslag på fortsatt utredningsarbete.

Länsstyrelserna redogör även för informationsinsatser som görs kring den redan befintliga verksamheten. Exempel på detta är en förbättrad informations- och kunskapsspridning genom framtagande av informationsstrategier. Man arbetar även med förbättrad webbinformation, genom att bjuda in berörda målgrupper till seminarier samt genom framtagande av broschyrer och skyltning.

Som styrmedel lyfts kulturmiljölagen (KML)¹⁴ fram som det främsta legala styrmedlet att förhålla sig till och som finansiellt styrmedel även kulturmiljövårdsanslaget (KMV-anslaget)¹⁵. Utöver kulturmiljöfunktionen berörs främst funktionerna för samhällsplanering och naturvård. I många fall samverkar länsstyrelserna med länets museer i framtagande av kunskapsunderlag eller informationssatsningar, varför museer är främst förekommande i redovisningarna om parter för extern samverkan.

Vård- och tillgängliggörande insatser

Vård och tillgängliggörande av kulturmiljöer bidrar i stor utsträckning till uppfyllelse av kulturmiljömålen, enligt länsstyrelserna. Även dessa aktiviteter bidrar främst till uppfyllelse av mål ett, två och tre¹⁶. Vårdinsatser kan till exempel vara fornvård, byggnadsvård, insatser inom kulturresevat, kulturhistoriska lämningar och landskap. Exempel på aktiviteter som syftar till att öka tillgängligheten till kulturmiljöer, är skyltning samt framtagande av tillgänglighetsplaner och tillgänglighetsutredningar. En majoritet av länsstyrelserna arbetar även med olika typer av informations- och tillgänglighetsprojekt samt seminarier för att utveckla verksamheter och bland annat för att lyfta kulturmiljöer

¹⁴ SFS 1988:950, *Kulturmiljölagen*.

¹⁵ SFS 2010:1121, Förordning om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

¹⁶ Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (mål ett), människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön (mål två) samt ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser (mål tre).

som självklara besöksmål. KML och KMV-anslaget lyfts fram som styrmedel och främst har funktionerna för regional utveckling och miljöskydd varit berörda. Externt har man till stor del samverkat med kommuner, privata aktörer, såsom fastighetsägare samt det civila samhället, däribland hembygdsföreningar och funktionshindersförbund.

Ärendehandläggning och tillsyn

Löpande ärendehandläggning är en stor och väsentlig del av länsstyrelsernas uppdrag, detta speglas även i redovisningarna. Majoriteten framhåller att aktiviteterna inom ramen för ärendehandläggning och tillsyn bidrar till uppfyllelse av mål ett¹⁷, men sex länsstyrelser menar samtidigt att samtliga mål bidrar till att uppfyllas genom detta arbete. I redovisningarna framhålls vikten av att i det löpande arbetet ta hänsyn till och konkret arbeta med, delaktighets- och mångfaldsperspektiv. Detta görs bland annat genom att arbeta enligt en inkluderande ärendehandläggning. Länsstyrelserna lyfter även fram arbetet med tillsyn av objekt som skyddas enligt KML, bidragshantering och skogsärenden som aktiviteter som bidrar till målens uppfyllelse.

Utöver KML är andra viktiga styrmedel i arbetet med ärendehandläggning och tillsyn, förordningen om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer och miljöbalken (MB)¹⁸. Flera nämner även verksamhetens tillsynsplan som styrmedel för tillsynsarbetet. Internt berörs utöver kulturmiljöfunktionen främst funktionerna för samhällsplanering och naturvård. Externt berörs ideella föreningar, stift och privata aktörer som t.ex. fastighetsägare.

Strategiskt arbete och metodutveckling

Länsstyrelserna redovisar både intern och extern samverkan samt deltagande i strategiskt viktiga nätverk och styrgrupper. Aktiviteterna anses främst bidra till mål

¹⁷ Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (mål ett).

¹⁸ SFS 1998:808, *Miljöbalk*.

ett och fyra¹⁹. Nätverken kan handla om att främja och utveckla arbete med t.ex. kulturresevat, världsarv och kulturplaner. I samverkansforum förs även strategiska samtal och dialoger om framtagande av t.ex. riksintresseförordningar. Länsstyrelserna redovisar utöver detta arbete med framtagande och revideringar av kulturmiljöstrategier.

Utöver KML och förordningen om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer, anges strategidokument såsom fornvårdsprogram, skötselplaner och regionala utvecklingsstrategier vara relevanta i arbetet. Internt berörs främst funktionerna för samhällsplanering, regional utveckling samt information. Externa samverkansparter har varit andra statliga aktörer, museer och civila samhället.

Särskilda aktiviteter med anledning av målen

Länsstyrelserna har i redovisningarna även redogjort för om de genomfört eller planerar att genomföra några särskilda aktiviteter som syftar till att nå samtliga nationella kulturmiljömål. Fler än hälften av länsstyrelserna har inte genomfört särskilda aktiviteter som tar sikte på samtliga mål. Bland de svar som inkommit förekommer främst aktiviteter som t.ex. inspirations- och kunskapsdagar i syfte att stärka arbetet med de regionala kulturmiljöfrågorna. Länsstyrelserna anordnar även seminarier och workshops med museer och kulturmiljökonsulter, såväl internt inom verksamheterna som i tvärssektoriella arbetsgrupper.

2.2 Verksamhetsutveckling med anledning av målen

Samtliga länsstyrelser som lämnat redovisningar har genomfört och/eller planerar att genomföra förändringar i verksamheten för att bidra till uppfyllelse av kulturmiljömålen. Den vanligaste sortens förändringar rör samverkan av olika slag och därefter verksamhetsförändringar som berör ärendehandläggning samt regionaliserade mål och prioriteringar.

¹⁹ Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (mål ett) och en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen (mål fyra).

Utvecklad samverkan

Samverkan av olika slag sker ofta i form av tvärssektoriella arbetssätt. Målen anses ha tydliggjort behovet av ökad samverkan mellan kulturmiljöfunktionen och övriga aktörer. Den externa samverkan rör bland annat aktörer för besöksnäring och destinationsutveckling samt att finna synergier i gemensamma ambitioner med region och länsmuseum. Framför allt är det dock en intern verksamhetsintegrering med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktion och funktioner för samhällsplanering, samhällsskydd och beredskap, integration, mänskliga rättigheter och social hållbarhet som nämns. Detta genomförs bland annat i samband med verksamhetsplaneringen och genom att föra in fler mångfaldsperspektiv i sektorsövergripande nätverk. En länsstyrelse beskriver att ”Införandet av de nya målen har till viss del snabbat på verksamhetsförändringar som redan var på gång. Genom sitt tydliga inkluderande perspektiv har de tydliggjort brister i verksamheten kopplat till mänskliga rättigheter, tillgängliggörande och visat på behovet av ett förnyat urval.”²⁰ En annan länsstyrelse instämmer i beskrivningen av målen som bidragande till argument för förändrat arbetssätt, snarare än den bakomliggande orsaken till förändringarna.²¹

Förändrat arbete med ärendehandläggning

Det länsstyrelsegemensamma projektet Kalejdoskop syftar bland annat till att göra fler delaktiga i kulturmiljöarbetet och att lyfta fram fler berättelser. Verksamhetsutveckling inom ramen för Kalejdoskop tar sig främst i uttryck i form av förändrat arbete med ärendehandläggning. Flertalet länsstyrelser arbetar med att implementera ett normkritiskt arbetssätt inspirerat av den checklista för inkluderande handläggning som tagits fram inom projektet. Även kompetensutvecklande insatser för inkluderande ärendehandläggning och arbetssätt har och kommer fortsätta genomföras i form av utbildningstillfällen i jämställdhet.

²⁰ Länsstyrelsen Värmland.

²¹ Länsstyrelsen i Örebro län.

Regionaliserade mål och prioriteringar

Ett fåtal länsstyrelser har använt kulturmiljömålen som utgångspunkt i deras verksamhetsplanering. Detta tros underlätta samverkan mellan länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner och övriga funktioner. I ett av dessa fall²² har länsstyrelsen som ambition att i samband med verksamhetsplaneringen se över om målen kan regionaliseras och om länsstyrelsen kan välja att koncentrera sina insatser till något eller några av målen. För KMV-anslaget och medel inom miljömålssystemet²³ görs i ett litet antal län prioriteringar för att lämna utrymme för satsningar. Exempelvis förekommer fall där ideella projekt och tillgänglighetsarbete ges företräde i bidragsgivningen. För bidragsmedel inom miljömålssystemet finns exempel på en länsstyrelse²⁴ som har en plan för tilldelningen med kulturmiljö som tema under en begränsad tid. Miljömålsarbetet anses ge möjligheter att betrakta kulturmiljöarbetet som en del i arbetet för miljömässig och social hållbarhet.

2.3 Utveckling av planering och uppföljning

2.3.1 Samverkan för målen i planering och uppföljning

Drygt en tredjedel av länsstyrelserna har samverkat med andra länsstyrelser för att använda kulturmiljömålen i planering och uppföljning av verksamheten. Bland dessa påtalas en potential för ökad samverkan. Två tredjedelar har således *inte* samverkat med andra länsstyrelser i syfte att använda målen i verksamhetsplanering och uppföljning. I de fall samverkan genomförs anses den etablerade plattformen kulturmiljöforum vara en god utgångspunkt för det fortsatta arbetet med kulturmiljömålen. En länsstyrelse menar att ”Genom kulturmiljöforums ombildande till nätverk tydliggörs roller, ansvar och mandat. Den strategiska kraften i arbetet kan därmed öka och innehåller löpande strategiska

²² Länsstyrelsen i Hallands län.

²³ Naturvårdsverket webbsida www.miljomal.se (2016-01-29) om bidrag från länsstyrelsen inom miljömålssystemet: ”Sveriges kommuner kan få bidrag till lokala naturvårdsprojekt, LONA, som hjälper till att nå generationsmålet eller miljö kvalitetsmålen. Naturvårdsverket ger pengar till länsstyrelserna som i sin tur beslutar om bidrag till kommunerna.”

²⁴ Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

samtal/samarbete kring kulturmiljömålen.”²⁵ Även andra samverkansformer för att använda målen i planering och uppföljning är etablerade sådana. Genom handläggarnätverk och -träffar sker kontinuerliga möten med handläggare av arkeologiska och antikvariska ärenden, där även strategiska frågor kan diskuteras. De fyra etablerade länsgrupperna nämns också av några länsstyrelser som forum för samverkan. Åsikten att länsstyrelserna skulle kunna dra nytta av samordningen och verktyg inom RUS (miljömålssystemet) framhålls; ”Här har kulturmiljövården stora möjligheter att genom andra politikområden kunna bruka verktyg som man inte har rådighet över. Det vill säga, en möjlighet att på ett strukturerat sätt få genomslag även för kulturmiljömålen.”²⁶

Exempel på hinder som nämns för samverkan i arbetet med att använda målen i planering och uppföljning är att det är svårt att få en överblick och jämförbarhet mellan kulturmiljöarbetet i länen. Skillnaderna över landet menas i sin tur bidra till svårigheten att finna gemensamma utgångspunkter. Därtill anses kulturmiljömålens breda anslag ge utrymme för olika val och inriktningar i verksamheten, som visserligen kan fungera väl utifrån de olika regionala förutsättningarna, men som gör det svårt att hitta en gemensam modell eller tillvägagångssätt.

2.3.2 Möjligheter och hinder att följa upp målen

En majoritet av länsstyrelserna är positiva till att bryta ned kulturmiljömålen till uppföljningsbara delar. Inom vissa länsstyrelser finns redan ett arbete med detta. Det förekommer då inom verksamhetsplaneringen, där målen bryts ned i delmål och aktiviteter. Arbetet följs sedan upp vid planeringsdagar. Både bland dem som är positiva och dem som är tveksamma eller negativa till att bryta ned målen, framhåller länsstyrelserna att uppföljningen bör innehålla både kvantitativa och kvalitativa inslag, samt ta hänsyn till regionala förutsättningar och behov. Flera länsstyrelser menar därtill att det är effekterna av målen som bör följas upp kvalitativt. I redovisningarna framkommer åsikten att uppföljningen även bör

²⁵ Länsstyrelsen i Hallands län.

²⁶ Länsstyrelsen Västerbotten.

relateras till samhällsprocesser utanför kulturmiljösektorn; ”De kvantitativa underlagen bör relateras till andra samhällssektorer/verksamheter som har identifierats som av betydelse för det statliga kulturmiljöarbetet. Här kan ingå kommunal planering, integration, utbildning, rekreation, turism m.m.”.²⁷ En länsstyrelse²⁸ identifierar en kartläggning av länsstyrelsernas olika system för verksamhetsplanering som en möjlighet till ökad samordning med andra sektors mål.

Det vanligaste förslaget länsstyrelserna lämnar för hur målen kan följas upp är dock kvantitativa mätningar av beslut och insatser. Exempelvis kan antalet beslut som rör information och tillgänglighet till kulturmiljöer användas som en indikator som visar på länsstyrelsernas arbete med att skapa förutsättningar för delaktighet. Ett annat sätt kan vara att undersöka antalet medarbetare som getts möjlighet till fördjupning i normkritik och inkluderande frågor. Att utveckla uppföljningsbara indikatorer ges återkommande som förslag av länsstyrelserna, även om exempel finns på uppfattningen att det kan bli svårt att finna relevanta indikatorer för kvalitativt arbete. Fyra länsstyrelser anser att det helst bör ske genom årsredovisningen. Att miljömålsarbetets erfarenheter borde tillvaratas och att samma indikatorer som för exempelvis miljömålen God bebyggd miljö och Levande kust och skärgård kan tas tillvara, enar ett mindre antal länsstyrelser. Även inom olika typer av områdesskydd samt i arbetet inom PBL-systemet anses indikatorer kunna identifieras och följas upp.

Vissa farhågor uttrycks om att helhetsperspektivet på målen riskerar att gå förlorat om de bryts ned i delar. Två faror som kan finnas med detta anges vara att fokus läggs på enskilda projekt eller aktiviteter istället för att betrakta målen som genomsyrande hela verksamheten, samt att projekt som gynnar ekonomisk utveckling prioriteras framför projekt utan ekonomisk vinning. Överlag anges bristande tillgång på statistik och kännedom om tillståndet i kulturmiljön som

²⁷ Länsstyrelsen i Uppsala län.

²⁸ Länsstyrelsen i Örebro län.

hinder för att kunna bryta ned och följa upp målen. Ett s.k. nolläge saknas för att utgå en mätning eller uppföljning ifrån. Andra hinder som länsstyrelserna ser är att en uppföljning av kulturmiljömålen är svårt att få likartad i samtliga län. Det blir därmed svårt att göra jämförelser mellan län och år. En för målen likvärdig uppföljning försvåras av att målen är olika svåra att bryta ned och att de mål som är svåra att bryta ned får stå tillbaka för de mål som lämpar sig bättre för uppföljning.

3 Länsstyrelsernas arbete för att främja kommunernas kulturmiljöarbete

3.1 Aktiviteter som främjar kommunernas kulturmiljöarbete

Det som länsstyrelserna anger bidra till att främja kommunalt kulturmiljöarbete är i fallande ordning:

- insatser för förvaltning och förmedling av kulturmiljöer,
- medverkan i planprocesser och samverkansprojekt samt
- utbildningsinsatser.

Förvaltning och förmedling av kulturmiljöer

Inom denna typ av insats ryms rådgivning i vårdfrågor, skyltning, praktisk fornlämningsvård, byggnadsvård, informationsförmedling i form av t.ex. trycksaker och webbsidor samt utveckling av kulturmiljöer. En länsstyrelse²⁹ ser möjligheten att inom ramen för länsstyrelsens administration av LONA-bidrag³⁰ även bidra till arbetet med kulturmiljömålen. Insatserna bedöms främst svara mot mål fyra³¹ och det mest använda styrmedlet i arbetet är KMV-anslaget. Internt samverkar länsstyrelserna framför allt med funktionen för naturvård och externt sker samverkan särskilt med läns museer.

²⁹ Länsstyrelsen i Stockholm.

³⁰ LONA (Den lokala naturvårdssatsningen) ska stimulera kommunernas och ideella föreningars långsiktiga naturvårdssengagemang. Medel fördelas från Naturvårdsverket till länsstyrelserna som beslutar om bidrag till kommunala projekt.

³¹ En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen (mål fyra).

Medverkan i planprocesser

Länsstyrelsernas medverkan i planprocesser sammanfattar den näst mest förekomna insatsen för att främja kommunernas kulturmiljöarbete. Även detta arbete anses i första hand svara mot mål fyra³². Medverkan sker genom bland annat seminarier och nätverksträffar för PBL-relaterade frågor, samrådsmöten inför framtagande av detalj- och översiktsplaner samt rådgivning i planfrågor. Att utgöra ett stöd i kommunernas planarbete anses bidra till att kommunerna ges bättre möjligheter att ta sitt kulturmiljöansvar och att kulturmiljöfrågorna kan integreras tidigt i processen. Det är de legala styrmedlen PBL och KML som är de mest använda och det är länsstyrelsernas funktion för samhällsplanering som man samverkar med. En viss samverkan med läns museer förekommer externt.

Samverkansprojekt

Flera samverkansprojekt syftar till att utveckla kulturmiljöer som besöksmål och att därmed bidra till regional utveckling. Andra projekt handlar om tillgängliggörande, integration och natur- och världsarv kring Östersjön. För samverkansprojekt som syftar till att främja det kommunala kulturmiljöarbetet anses att samtliga mål bidras till att uppfyllas. I ett län³³ har en kommunmässa med fokus på natur- och kulturarvsfrågor genomförts. Under mässan visades goda exempel på insatser för natur- och kulturvården, seminarier hölls och årets kulturmiljökommuner uppmärksammades. Enligt länsstyrelsen finns ett behov av möten och erfarenhetsutbyte i dessa frågor. KMV-bidraget anses vara det viktigaste styrmedlet och en viss samverkan internt hos länsstyrelsen förekommer. Främst är det då funktionen för samhällsplanering kulturmiljöfunktionen samverkar med. Externt sker samverkan framför allt med regioner och läns museer.

Utbildningsinsatser

En mindre del av länsstyrelsernas främjande arbete gentemot kommunerna utgörs av utbildningsinsatser. Arbetet bidrar till att uppfylla samtliga kulturmiljösmål,

³² En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen (mål fyra).

³³ Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

anser länsstyrelserna. Bland annat hålls utbildningar om kulturvärden i fornlämningsmiljöer och i bygglovsprocessen samt för politiker om kulturmiljö. Exempel förekommer på en seminariedag om genusperspektiv på kulturmiljövården. I utbildningsinsatserna är det vanligast att information är det främsta styrmedlet och samverkan med samhällsplaneringsfunktionen förekommer. Den externa samverkan utgörs oftast av privata aktörer i form av mäklare och konsulter.

3.2 Stöd till kommunala kunskapsunderlag

Länsstyrelsernas arbete med att stödja kommunernas framtagande av kunskapsunderlag utförs på en rad olika sätt och för olika slags kunskapsunderlag. I detta arbete är främst det fjärde och det första målet³⁴ i fokus men länsstyrelserna anger även att många av aktiviteterna tar sikte mot samtliga mål. En stor del av underlagen är revideringar och fördjupningar av riksintressebeskrivningar, samt beslut om nya riksintressen för kulturmiljövården. I ett län³⁵ har ett metodutvecklande arbete utförts som syftar till att kommunerna ska se riksintressena för kulturmiljövården som möjligheter i samhällsutvecklingen. För att göra detta togs ett exempel på planeringsunderlag fram och exempel gavs på hur underlaget kan tillgodoses i planeringsprocessen.

Lika många stödinsatser för framtagande av kommunala kunskapsunderlag gäller dem som inte direkt handlar om riksintressen. Det är exempelvis fördjupade översiktsplaner, inventeringar av kulturlämningar vid vattendrag och i skog, underlag om kulturarv och klimatförändringar samt kommunala kulturmiljöprogram. Majoriteten av länsstyrelserna anger att de lämnar ekonomiska bidrag till framtagande av underlag. Villkor för bidragsgivningen förekommer, exempelvis att den kulturhistoriska relevansen är hög och att kunskapsunderlagen ska göras tillgängliga. Många insatser handlar om informations- och

³⁴ En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen (mål fyra) och ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (mål ett).

³⁵ Länsstyrelsen Västerbotten.

kunskapsspridning kring underlagen. Det handlar bland annat om att ge kommunerna information om att det finns bidrag att få och att inspirera och ge goda exempel genom seminarier och informationsträffar. Exempel finns där länsstyrelsen aktivt söker upp kommuner som saknar aktuella underlag i syfte att inleda stödjande arbete för att sådana ska tas fram. I Skåne pågår ett samverkansprojekt som syftar till att ta fram verktyg och strategier för hur det kommunala kulturmiljöarbetet ska utvecklas med utgångspunkt i kulturmiljömålen och att utveckla de i många fall traditionella kulturmiljöprogrammen. Länsstyrelsen ingår i projektets referensgrupp och menar att eftersom ”kommunala kulturmiljöprogram används exempelvis vid översikts- och detaljplanearbetet, samt vid bygglovsprövning ... blir kulturmiljömålen tydliga för medborgarna”.

För att arbeta med detta stödjande arbete är det främst det finansiella styrmedlet KMV-anslaget som används, därefter legala styrmedel som KML, PBL och MB. Vidare sker intern samverkan i första hand med funktionerna för samhällsplanering och naturvård. Den externa samverkan sker främst med läns museer, samt privata konsulter inom kulturmiljöområdet.

3.3 Verksamhetsutveckling som främjar kommunernas kulturmiljöarbete

Hälften av länsstyrelserna anger i redovisningarna förändringar i deras verksamhet som genomförts eller planeras med anledning av att främja kommunalt kulturmiljöarbete. Resterande hälft har inte svarat på frågan, alternativt anger att inga förändringar har eller kommer att genomföras. De förändringar som vissa länsstyrelser gör eller har gjort kan grovt sammanfattas som förändrade syn- eller förhållningssätt, samt utvecklad samverkan.

Förändrat syn- och förhållningssätt

Ett förändrat syn- och förhållningssätt kommer främst till uttryck genom insatser relaterade till kommunernas fysiska planering och bygglovshantering. Exempelvis

arbetar länsstyrelserna för att bli tydligare i sina yttranden och beslut så att kulturmiljöfrågorna belyses tidigt i planprocessen. I ett annat exempel beskrivs ett projekt där det bland annat finns en ambition att utveckla kommunernas förhållningssätt till kulturmiljöfrågor inom planering och bygglovshantering. Ytterligare ett exempel berör införandet av ett nytt arbetssätt gentemot kommunerna i plan- och byggfrågor, som bland annat involverar särskilda kulturmiljömöten där länsstyrelsen sett behov av dialog eller riktad information, seminarier om PBL-frågor och träffar för kommunantikvarierna i länet. Det nya arbetssättet anses underlätta en kontinuerlig kommunikation och strategiskt fokus hos kommunerna.

Utvecklad samverkan

Utvecklad samverkan utgör en lika stor andel av förändringsinsatserna som ett förändrat syn- eller förhållningssätt. Framst handlar det om förbättrad samverkan med kommunerna i arbetet med fornlämningar och arkeologiska frågor, exempelvis arbetet med att använda och utveckla fornlämningsmiljöer och att samordna utbildnings- och informationsinsatser om hur de arkeologiska förutsättningarna påverkar planerings- och miljövardande processer. En länsstyrelse³⁶ planerar att skapa en regional plattform för en bred diskussion av kulturmiljöfrågor utan koppling till specifika ärenden, där länsstyrelsen, kommunerna, regionen och läns museet ska ingå.

³⁶ Länsstyrelsen Värmland.

4 Slutsatser och rekommendation

4.1 Slutsatser

Arbetet med denna rapport har utmynnat i en sammanställning av länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen och främjande av kommunalt kulturmiljöarbete.

Sammanställningen kan även ses som en översikt av länsstyrelsernas kulturmiljöarbete överlag. Det är tydligt att länsstyrelserna i sitt kulturmiljöarbete jobbar med en rad olika insatsområden. Sammanställningen ser ut på följande sätt:

- kunskapsproduktion och informations spridning,
- vård och tillgängliggörande insatser,
- ärendehandläggning och tillsyn,
- strategiskt arbete och metodutveckling samt
- medverkan i planprocesser.

4.1.1 Målen allt viktigare för verksamheten

I länsstyrelsernas redovisningar om vilka aktiviteter som anses bidra till kulturmiljömålens uppfyllelse redogörs för både arbete i den löpande verksamheten och andra typer av aktiviteter som bidragit till att uppfylla ett eller flera mål. De mål som främst infrias är mål ett, två och tre³⁷. Riksantikvarieämbetets uppföljning för 2014 visade att länsstyrelsernas arbete i störst utsträckning bidrog till att uppfylla mål ett och fyra³⁸. Detta innebär att större fokus har lagts på mål två och tre medan fokus på mål fyra har tonats ned från föregående år. Den sammantagna bilden är att länsstyrelserna nu arbetar mot uppfyllelsen av fler mål än tidigare.

³⁷ Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (mål ett), människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön (mål två) samt ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser (mål tre).

³⁸ Ibid (mål ett) och en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen (mål fyra).

I 2014 års redovisningar uppgav 7 av 21 länsstyrelser att de inte genomfört några särskilda aktiviteter eller förändringar i verksamheten med anledning av målen. Ett återkommande svar var uppfattningen att målen redan låg i linje med länsstyrelsernas verksamheter. För 2015 har samtliga länsstyrelser som lämnat redovisningar genomfört och/eller planerar att genomföra förändringar i verksamheten, i syfte att bidra till uppfyllelse av målen. Detta visar på en tydlig förskjutning i länsstyrelsernas förhållningssätt till målens användbarhet och en större benägenhet att låta målen ta plats i verksamheten.

Få länsstyrelser lämnar svar på frågan om vilka *särskilda* aktiviteter som bidragit till målens uppfyllelse. Det är svårt att säga vad skälet till detta är, men några länsstyrelser resonerar kring svårigheten att skilja på om kulturmiljömålen föranlett att en aktivitet har genomförts eller om en aktivitet eller verksamhetsförändring redan sjuösatts och målen sedan förstärkt vikten av den. En anledning till att få svar inkommit på frågan kan även vara att anvisningarna efterfrågade aktiviteter som svarar mot *samtliga* mål. De redovisningar som inkom gav exempel på aktiviteter som rör informationsarbete, seminarier och workshops om *målens implementering* i verksamheten. Länsstyrelsernas redovisningar om hur de arbetar med samtliga kulturmiljömål fokuserar således enbart på interna kunskapshöjande aktiviteter.

Redovisningarna visar att länsstyrelserna sinsemellan arbetar på ett likartat sätt med verksamhetsutveckling med anledning av målen. För det första använder länsstyrelserna sina etablerade plattformar för samverkan (i form av kulturmiljöforum, länsgrupper och handläggarnätverk). För det andra används Kalejdoskop som inspiration till att initiera nya arbetssätt och projekt. Och för det tredje använder länsstyrelserna sig av de verktyg de förfogar över, nämligen bidragsfördelning och verksamhetsplanering. Redovisningarna tyder på att när länsstyrelserna möts i forum för samverkan, behandlas främst målens implementering och användning i verksamheterna, och mindre tid ägnas åt att diskutera uppföljningen av målen. Ett skäl till att uppföljning får mindre plats kan

vara den påtalade bristen på kunskap om kulturmiljöns tillstånd, vilket försvårar mätning och uppföljning.

4.1.2 Beprövade arbetssätt för kommunalt främjande

Länsstyrelsernas aktiviteter som främjar kommunernas kulturmiljöarbete utgörs främst av löpande arbete i form av insatser för förvaltning och förmedling av kulturmiljöer, bland annat genom vård- och informationsarbete. Länsstyrelsernas arbete med att stödja kommunernas framtagande av kunskapsunderlag omfattas till största del av revideringar av, och beslut om, nya riksintressen för kulturmiljövården. Majoriteten av länsstyrelserna uppger även att de lämnar ekonomiska bidrag till framtagande av underlag. Länsstyrelsernas arbete med att främja kommunalt kulturmiljöarbete bidrar främst till uppfyllelse av mål fyra³⁹, men nio länsstyrelser menar samtidigt att man arbetar mot samtliga mål. Mål fyra är således just det mål som faller bort i länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen, men är samtidigt det mål som främst berörs inom ramen för det kommunala främjandet.

Antalet svar på frågan om vilka verksamhetsförändringar som genomförts i syfte att främja kommunalt kulturmiljöarbete har varit få. De redovisningar som inkommit visar att de förändringar som görs, är inom etablerade beröringsytor mellan länsstyrelse och kommun, och handlar t.ex. om att beakta kulturmiljöfrågan i plan- och byggfrågor samt samverka rörande fornvårdsarbete.

³⁹ En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen (mål fyra).

4.2 Rekommendation

4.2.1 Att tänka annorlunda kring målen

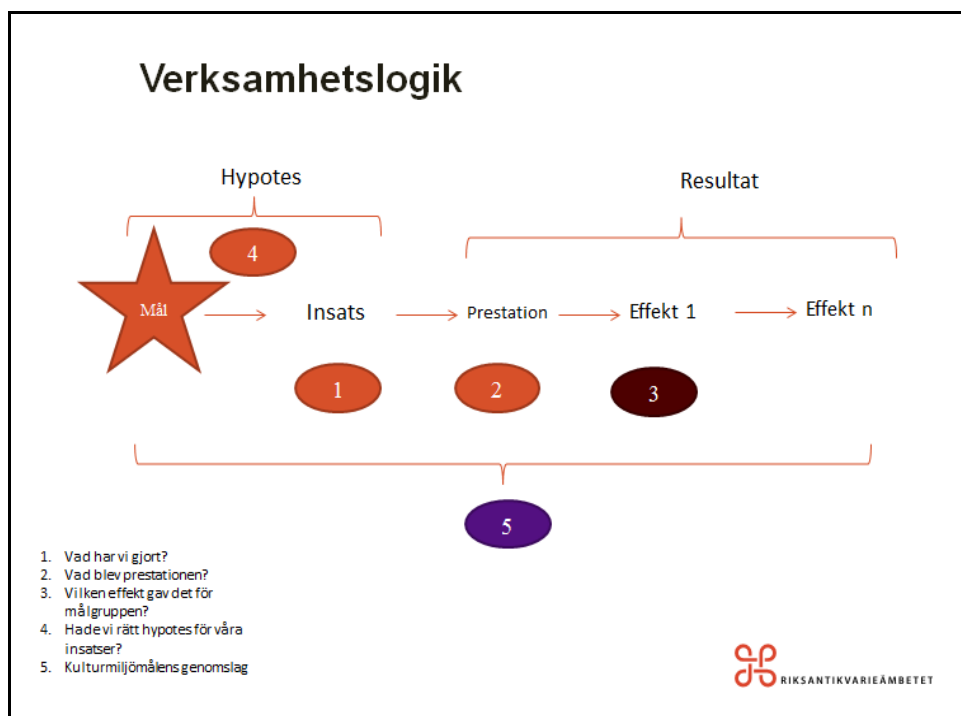
De nationella målen för kulturmiljöarbetet bör snarare betraktas som utgångspunkter för kulturmiljöarbetet än traditionella målbilder som ska uppnås.

Hittills har länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet mestadels betraktat kulturmiljömålen som möjliga att bryta ned och möjliga att nå. Att inta ett sådant förhållningssätt är många gånger ändamålsenligt eftersom förhållningssättet vilar på principer om mål- och resultatstyrning i staten. När det gäller kulturmiljömålen blir det problematiskt eftersom målen är formulerade på en sådan övergripande och abstrakt nivå att det är möjligt att koppla de flesta insatser till måluppfyllelse. Genom att istället använda kulturmiljömålen som utgångspunkter, kan användningen och uppföljningen av dem underlättas.

Ett resultat av arbetet med sammanställningen av denna rapport är att det finns behov av att *ta fram en bättre och tydligare metodik* för att löpande följa upp länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen. Behovet består av en bättre systematik och möjligheten att fånga upp länsstyrelsernas resonemang kring val av aktiviteter som svarar mot kulturmiljömålen.⁴⁰ Därför presenteras här *verksamhetslogik* som ett verktyg. Den representerar ett nytt tankesätt för användningen av kulturmiljömålen. Riksantikvarieämbetet ser att detta nya förhållningssätt även kan bidra till ett ökat genomslag för kulturmiljömålen i verksamheten. Figuren nedan är en omarbetad version av den verksamhetslogik som traditionellt används⁴¹, och illustrerar hur verksamhetslogik kan appliceras på arbetet med kulturmiljömålen.

⁴⁰ Riksantikvarieämbetet kommer under 2016 att fortsätta arbetet med en förbättrad uppföljning av kulturmiljömålen.

⁴¹ Annemalm, Christine & Nilsson, Kajsa, *Verksamhetslogik: ger överblick, åstadkommer delaktighet och skapar förståelse*, Ekonomistyrningsverket, Stockholm, 2001.

Verksamhetslogik är ett beprövat verktyg och i denna bearbetade version kan den användas för att tydliggöra verksamheter från önskvärt tillstånd till effekter. Metoden kan underlätta att beskriva relationerna mellan önskvärt tillstånd (målen) och hypoteser om hur målen nås samt hypotesernas koppling till insatser. Verksamhetslogiken kan således vara användbar för att förstå sambandet mellan orsak och verkan.

Redovisningarna som denna rapport baseras på behandlar i stor utsträckning aktiviteter och prestationer länsstyrelserna bedömer bidra till uppfyllelsen av kulturmiljömålen. En svaghet i materialet är att redovisningarna sällan går in på ett resonemang om *varför* aktiviteter genomförs. För kommande års uppföljningar av länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen finns därmed ett behov av att i större utsträckning undersöka vilka hypoteser länsstyrelserna formulerar för sina insatser, och att identifiera prestationerna för dessa.

Kvalitativa och kvantitativa prestationer av insatser, med målen som grund och som motiveras genom hypoteser, är också möjliga att följa upp. Om en hypotes har formulerats är det också möjligt att härleda t.ex. uteblivna önskade effekter tillbaka till hypotesen. Därmed kan hypotesen bedömas vara framgångsrik eller inte.⁴² Det är viktigt att påpeka att uppföljningen enbart bör fokusera på insatserna och prestationerna eftersom det är dessa delar i verksamhetslogiken som en aktör har möjlighet att påverka och därmed ta ansvar för. En uppföljning som fokuserar på effekter kan inte med säkerhet uttala sig om att en särskild insats leder till önskvärd effekt, eftersom en effekt ofta är resultatet av flera aktörers insatser.

De av riksdagen antagna nationella målen för kulturmiljöarbetet ska vara styrande för statligt kulturmiljöarbete. Riksantikvarieämbetet har till uppgift att verka stödande inom verksamhetsområdet. Med utgångspunkt i detta kan verksamhetslogiken vara ett verktyg för länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen. Riksantikvarieämbetets koppling till länsstyrelsernas arbete med kulturmiljömålen fokuserar i dagsläget på uppföljningen av målen. Riksantikvarieämbetet bedömer dock att verksamhetslogiken kan tillämpas bredare än att enbart vara ett verktyg för uppföljning av målen. Genom att verksamhetslogiken använder målen som utgångspunkt för verksamheten är detta ett behjälpligt tanke- och förhållningssätt för länsstyrelsernas kulturmiljöarbete – inte enbart när redovisningar lämnas till Riksantikvarieämbetets uppföljning, utan även för att betrakta målen som stöd och utgångspunkter i arbetet med att bevara, använda och utveckla kulturmiljön.

⁴² Nilsson, Kajsa & Widell, Lennart, *Effektutvärdering: att välja upplägg*, Ekonomistyrningsverket, Stockholm, 2006, sid. 9-11.

5 Referenser

Tryck

Annemalm, Christine & Nilsson, Kajsa, *Verksamhetslogik: ger överblick, åstadkommer delaktighet och skapar förståelse*, Ekonomistyrningsverket, Stockholm, 2001.

Ku2013/1914/KA, Ku2013/2461/RFS, Riksantikvarieämbetets regleringsbrev för 2014.

Ku2014/2121/RFS, Riksantikvarieämbetets regleringsbrev för 2015.

Nilsson, Kajsa & Widell, Lennart, *Effektutvärdering: att välja upplägg*, Ekonomistyrningsverket, Stockholm, 2006.

Proposition 2012/13:96, *Kulturmiljöns mångfald*, sid. 35. Stockholm: Kulturdepartementet.

Riksantikvarieämbetet, *Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet – Myndigheters arbete för att bidra till målens uppfyllelse*. Stockholm, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Riksantikvarieämbetet, *Statliga insatser för att främja kommunalt kulturmiljöarbete*. Stockholm, Riksantikvarieämbetet, 2015.

S2012/2774/SFÖ, S2013/1408/SFÖ, S2013/8584/SAM, Länsstyrelsernas regleringsbrev för 2014.

Lagrum

SFS 1988:950, *Kulturmiljölag*.

SFS 1998:808, *Miljöbalk*.

SFS 2010:900, *Plan- och bygglag*.

SFS 2010:1121, *Förordning om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer*.

SFS 2014:1585, *Förordning med instruktion för Riksantikvarieämbetet*.

Webbplats

Naturvårdsverket. *Länsstyrelserna och Skogsstyrelsen*. 2012.

<http://www.miljomal.se/sv/Vem-gor-vad/Lansstyrelserna/> (Hämtad 2016-01-29)

Bilaga

Anvisningar för länsstyrelsernas redovisningar av uppdrag 72 och 73 enligt regleringsbrev för 2015

Redovisningen ska vara Riksantikvarieämbetet tillhanda senast den **1 oktober 2015**.

Redovisningen skickas till registrator@raa.se med kopia till michael.frisk@raa.se, ove.bengtsson@raa.se och kristin.lindgren@raa.se.

Redovisningen lämnas av Länsstyrelsen _____

Aktiviteter som genomförs och/eller planeras under åren 2015 och 2016

1 Redovisa de aktiviteter i verksamheten som bidrar till att de nationella målen för kulturmiljöarbetet uppnås. För att öka jämförbarheten mellan länsstyrelserna var vänlig strukturera svaret i delfråga A, B och C enligt: (1) det delmål som främst infrias genom aktiviteten, (2) styrmedel, (3) områden inom länsstyrelsen som berörs samt (4) extern samverkan.

- A. Redovisa aktiviteter och berörda målgrupper, exklusive kommunerna (uppdrag 72).
- B. Redovisa hur länsstyrelsen arbetar och planerar att arbeta för att stödja kommunernas framtagande av aktuella och ändamålsenliga kunskapsunderlag (uppdrag 73).
- C. Redovisa de aktiviteter som syftar till att främja annat kommunalt kulturmiljöarbete än att stödja kommunernas framtagande av kunskapsunderlag (uppdrag 73).

2 Genomför eller planerar länsstyrelsen under 2015 och 2016 några *särskilda* aktiviteter med anledning av de nationella målen för kulturmiljöarbetet? Med särskilda avses aktiviteter som svarar mot samtliga delmål. Beskriv i så fall dessa aktiviteter. Frågan kan avse både uppdrag 72 och 73.

Verksamhetsutveckling

3 Kommentera eventuella förändringar i verksamheten som länsstyrelsen har genomfört, eller avser att genomföra, under 2015 och 2016 för att bidra till uppfyllelsen av de nationella målen för kulturmiljöarbetet. För delfråga A och B, ange anledningen till prioriteringen och hur aktiviteterna har eller avses förändras eller utvecklas.

- A. Kommentera de aktiviteter som främst berör andra målgrupper än kommunerna (uppdrag 72).

- B. Kommentera de aktiviteter som främst syftar till att främja kommunalt kulturmiljöarbete (uppdrag 73).

Målen – samverkan samt planering och uppföljning

4 Redovisa hur länsstyrelsen har samverkat med andra länsstyrelser i syfte att använda de nationella målen för kulturmiljöarbetet som utgångspunkt i planering och uppföljning av verksamheten. Lista kortfattat möjligheter och hinder för samverkan i detta arbete.

5 Redovisa länsstyrelsens förslag till hur målen för kulturmiljöarbetet kan brytas ned i uppföljningsbara delar. Relatera till respektive delmål.